

NYHEDSBREV

Johannes Jørgensen Selskabet

August 2008

6. årg.

Nr. 2

Indhold i dette nummer:

FAUST og Johannes Jørgensen. Et 200 års jubilæum ... s. 3

Golden Days 2008 ... s. 11

Nye bøger fra Johannes Jørgensen Selskabet ... s. 12

Johannes Jørgensen på et osteri i Assisi. Oliebillede af Johannes Nielsen 1952 (Fot. A. H.)

FORSIDEBILLEDET

Billedet, som pryder forsiden af dette nummer af Nyhedsbrevet, er sikkert ikke mange bekendt. Det er malt af maleren Johannes Nielsen (1890-1965) i årene 1942-1952 og forestiller Johannes Jørgensen i en mere eller mindre tænkt situation på et osteri i Assisi – med andre ord i en genrepræget stil. Men ellers er vi ikke bekendt med historien bag billedet, idet det ikke er nævnt i kunstnerens værkfortegnelse i Weilbachs kunstnerleksikon.

Johannes Nielsen, som var elev af L. Tuxen og Joakim Skovgaard, var en yndet portrætmaler – bl.a. har han malt portrættet af tidl. folketingsformand Gustav Pedersen, som hænger på Christiansborg og div. forfatterportrætter på Frederiksborgmuseet. Ellers har han ikke gjort sig særligt bemærket i dansk kunsthistorie og dette bille-

de bærer da også præg af en vis uoriginal komposition, som ikke fortæller noget om Johannes Jørgensen, om end det nok vidner om malerens tekniske virtuositet. Figurernes ”ledeløse” håndbevægelser synes således at være karakteristisk for ham.

Da Johannes Jørgensen i 1953 vendte tilbage til sin fødeby, Svendborg, købte Svendborg Bibliotek billedet til ophængning på biblioteket. Herfra blev det senere overført til Svendborg Rådhus, hvor det i nogle år hang i et udvalgsværelse.

I forbindelse med markeringen af digterens 50 års dødsdag i maj 2006 blev det hentet frem af glemslen og i denne sommer er det blevet overført til ophængning i Johannes Jørgensens Hus.

sh

Store Bogdag på Hald Hovedgård

Lørdag den 9. august afholdtes årets Store Bogdag på Hald Hovedgård ved Viborg. Overskriften var denne gang ”Naturen, det billige skidt”. Johannes Jørgensen Selskabet er efterhånden fast deltager i dette arrangement, hvor vi har mulighed for at imødekomme og

svare på spørgsmål, som måtte dukke op ved vores stand. Her kan vi også vise vores materiale – bøger og brochurer - frem.

Igen i år havde vi et indlæg på ”Hald Universitetet” med titlen ”Johannes Jørgensen – fra Pan til Frans af Assisi”.

FAUST – og Johannes Jørgensen

Et 200 års minde.

af

Stig Holsting

I 1808 færdiggjorde den tyske digter og naturvidenskabsmand Johan Wolfgang von Goethe første del af tragedien om Doktor Faust, der i sin lidenskabelige jagt på den fuldkomne indsigt forskriver sig til djævelen. Det er altså i år 200 år siden, dette monumentalværk udkom for første gang. Det bidrog til at placere forfatteren i fornemt selskab med Dante og Shakespeare og har siden inspireret utallige større og mindre skønånder og dannet model til talemåder, litterære begreber og lærde afhandlinger.

Det er derfor ikke underligt, at også Johannes Jørgensen, litterært klassisk^s dannet, som han var fra sin tidlige ungdom, også blev dybt grebet af Faust, som for den unge Johannes mere var en romantisk tragisk person end en litterær gestalt.

”Hvad vil De hos den gamle Hedning?” spurgte Mogens Ballin Johannes Jørgensen, da de en forårsdag i 1894 sad i Berlin, efter at Johannes havde udtrykt ønsket

om at valfarte til Goethes Weimar. Johannes Jørgensen havde netop tiltrådt sin første udenlandsrejse, der endelig skulle føre ham til Assisi for første gang og åbne en helt ny verden for ham. Men i Tyskland – det romantiske Tyskland – i Goethes Tyskland, hvor hans tidlige ungdomsdrømme havde kredset om Werther og Faust, var ønsket om at indånde den samme luft som Goethe blevet stærkt nærværende for ham. ”Endnu en Gang var det Germanien, var det Romantiken, som sang i Maaneskinnet for at drage mig tilbage i sine bløde Arme! ... og under Stjærnerne i Nattestilheden sagde jeg hen for mig de Vers, hvormed Faust skriver Skilsmissebrevet til sin Menneskeværdighed og kun attraar ét: at hensegne i det store Skød – ’von allem Wissensqualm entladen in deinem Thau gesund mich baden...’”. (Vælskand s. 50)

Mogens Ballin kunne i sin konvertitiver ikke se noget formål med et sådant sværmeri for ”den gamle Hedning”, og Johannes op-

gav da også tanken. I denne omgang.

I Assisi dukker replikskiftet atter op. Det sker, da Ballin præsenterer sin ven for den hollandske franciskaner, pater Felice, og Johannes bag efter bemærker: "Hvor er han smuk – et Goethehoved", hvortil Mogens Ballin riposterer: "Men intet Goethehjerter". (Vælskland s. 78)

Disse ordvekslinger indeholder i al deres enkelthed de to venners forskellige syn på den store tyske digter, som siden Johannes' drengear i Svendborg havde haft en art helgenstatus for ham med svar på næsten alle livets store spørgsmål.

Ballin irriteredes over Johannes' betagelse af Goethe, som ikke kun var hedning men også den germanske pantheismes ypperstepræst og dermed i stærk modsætning til Mogens Ballins katolske verdensbillede. Goethe havde jo tilmed vendt sin barnheds protestantiske kristendom ryggen.

Den ganske unge Johannes fik meget tidligt vakt sin hengivenhed for Goethe. Det skete i hans morbror Jørgens klassisk prægede bibliotek i huset i Svendborg, hvor Goethes "Sämmtliche Wer-

ke" stod i tyve små, tykke bind med ryg af grønt skind. I Mit Livs Legende skriver han herom: " ...i hans [morbroderens] Bogsamling, som jeg ivrigt og hensynsløst gennemrodede, fandt jeg Longfellows 'Gyldne Legende' og Goethes 'Faust'. Jeg læste dem begge, fjorten-femten Aar gammel, og beholdt af dem begge absolut kun det, som var katholsk – af 'Faust' Dies irae i den rystende Domkirkescene ... "(Den røde Stjerne s.37). Det er tydeligt, at han her nok gør en lille efterrationalisering, men denne trang til at retfærdiggøre 'den gamle hedning' skal ses i lyset af hans livslange troskampe og ofte alvorlige tvivl i sit livs åndelige svingninger. Det skal vi vende tilbage til.

Det er dog uomtvisteligt, at Faustdigtningen indeholder stærke katolske sekvenser som f.eks. Doktor Marianus' ekstatiske mariahymne.

Da Johannes som ganske ung latinskoleelev sad i sin egen "Doktor Fausts Celle" som logerende hos skomager Hansen i Brogade på Christianshavn, havde han selv erhvervet Goethes værk i en guldsnittet "Pragtudgave" på tysk, selvom vi ved, han også har kendt og læst den glimrende fuld-

stændige danske oversættelse (gendigtning) af P. Hansen (1840-1905). Faust kom efterhånden til at indtage en mere fremtrædende rolle i hans litterære og eksistentielle søgen end Bibelen, for her fandt han i beretningen om Fausts erfaringer med den lidenskabelige eros genklang i sin ungdoms voksende erotiske vanskeligheder. Disse følelser giver han tydeligt udtryk for i digtet *Faust til Foråret* i sin første bog, VERS fra 1887. Det er et voldsomt opgør med den natur, som bemægtiger sig hans tanker og fantasi – en forbandelse, han nedkalder over den naturkraft, som truer hans moralske opdragelse. Det hedder her bl.a. under dette citat fra Faust: *So fluch' ich allem was die Seele / mit Lock-und Gaukelwerk ummspant.*

*"De har prist dig i svulmende
Sange og løjet af Lykke dig fuld,/
De har kvidret om Majdage lange,
om Maanen og Stjærnernes Guld,/
De har gloriekronet din Pande og
svøbt dig i Dronningedragt –/
Nu rejser jeg mig at forbande dit
Aasyns sollyse Prag.*"

Ejendommeligt er det afsnit i *Mit Livs Legende*, hvor Johannes Jørgensen skildrer et 'metafysisk'

optrin, hvor Mephistopheles kommer og opsøger ham på hans værelse for at bekræfte, af han nu er i Fandens varetægt efter at have afsvoret sin barnetro: *"Allerede er jeg ikke mere ene i Stuen – Underverdenens Skarer har indfunden sig. Noget farer over Gulvet som en Skygge – lige for min Fod – som en stor, sort Hund ... Et Hoved kigger frem over min Skulder – af et mørkt Dyr - eller en Djævel ... Mit Hjærte hamrer, saa jeg er nær ved at kvæles. Og saa – slaar det paa Døren – den springer op – og han staar der – i den røde Vams, med de vajende Haneffer – Mørkets Fyrste! Et Øjeblik staar han stille paa Tærskelen, saa gør han to langsomme Skridt hen mod mig. Jeg mærker hans Svovlaandede, jeg stirrer op i hans ubevægeligt lysende grønne Rovdyrøjne. Og jeg ved i mit inderste fortvilede Hjærte, at jeg hører ham til ..."* (Den Røde Stjerne s. 89-90).

Siden skulle Goethes værk dog komme til at spille en anden og mere apologetisk rolle i hans liv. Under sit ophold i La Rocca i 1894, havde han taget FAUST og anden Goethelitteratur med som læsestof. Som bekendt var opholdet i La Rocca vendepunktet i hans omvendelse, selvom han

svingede voldsomt mellem tro og tvivl. Man har ved læsningen af hans dagbøger fra denne tid en klar fornemmelse af, hvordan Goethe fungerede som åndelig lakmusprøve, når tvivlen syntes at overmande ham. Mange af den unge Johannes' tvivlsspørgsmål er også tanker, som går igen i Fausts voldsomme dilemma, og som Faust vender Johannes ofte spørgsmålene på hovedet, enten for at se dem klarere eller for at finde modsigelsens argumenter. "Kannst dem Schicksal widerstehen/aber manchmal giebt es Schläge,/will's nicht aus dem Wege gehen,/ei, so geh du aus dem Wegen" siger Goethe – og nogle dage efter skriver Johannes i sin dagbog og citerer Goethes lille digt **LEBENSREGEL**:

"Wilst du dir ein hüsch Leben zimmern/musst dich ums Vergangne nicht bekümmern/das Wenigste muss dich verdriessen/musst stets die Gegenwart geniessen,/ besonders keinen Menschen hasen,/und die Zukunft Gott überlassen."

"Det svimler for mig", noterer han senere i nærmest henført tilstand "jeg kan ikke nægte, at Goethes Moral er simplere: Gør dit Bedste og son ved stadig Stræben dine Synder". (18. oktober)

Under sine sjælekampe noterer Johannes ofte, at vejen til Gud kun står åben ved den totale selvfornægtelse – det er overhovedet hans største spekulation ved de tvivlskampe der hjemsøger ham under La Roccaopholdet. Det kunne han få bekræftet ikke kun hos kirkefædrene men også i Faust's ord, da denne siger: "*Den Göttern gleich' ich nicht! Zu tief ist es gefühlt; Dem Wurme gleich' ich, der den Staub durchwühlt.*" Samtidig kunne han finde paralleller til sit eget dilemma, når han læste følgende berømte ord af Faust: "*Zwei Seelen... .. wohnen, ach!...in unserer Brust*" At Johannes Jørgensen i citatet erstatter ordet "meiner" med "unserer" virker påfaldende – måske en erindringsforskydning. Men citatet omsætter han således med sine egne ord i dagbogen: "*Der er i os to Sjæle - Advocatus Diaboli og Angulus Dei. Den ene bekymrer sig om mange Ting – megen Viden, megen Lykke vil den. Den anden søger kun det Ene Fornødne – Guds Vilje..."* (14. oktober) . I digtet "*Anima anceps*", fra digtcyklussen Vælskland, som han skrev under opholdet i La Rocca – om den hedenske morgen og den kristne aften – dukker temaet atter op, men han benyttede det dog allerede i 1891 i

det begyndende moralske opgør i sit essay om Charles Baudelaire: *"Der føres jo i os alle den samme Kamp, som Baudelaire gav Udtryk i sin Poesi – Kampen mellem to Sjæle, hvoraf den ene 'klammer sig til Støvets Lyst', medens den anden 'søger højere Egne'"*. (Taarnet s. 33 og Essays s. 28)

Dette moralske dilemma stod han ikke alene om. *"Også Goethes Moral i Faust er den, at mennesket frelses ved Selvfornægtelse. Faust frelses ved sin Stræben efter et Ideal, efter det Gode 'wer immer streben sich bemächt'"*. *"Og rent ud kristent siger han andendsted: 'nur das Gesetz kann aus die Freiheit geben'"* (12. Oktober). I dagbogen for 4. oktober nåede han dog frem til dette: *"Moralen i Faust er ægte protestantisk. Det er Viljen, som forløser, ikke Gærningen. Man dømmes efter sin Tro: efter sin Viljerejning, ikke efter sine handlinger"*. Man fornemmer virkelig Johannes' indre dilemma.

Men han kæmpede i 1894 også - og stadig - med sine pantheistiske tilbøjeligheder, og også til dem kunne han hos naturvidenskabsmanden Goethe finde støtte i Faust.

Men hvor Faust føres længere og længere bort fra dydens vej af

den forførende Mefistofeles, bliver Johannes ustandselig provokeret i sine tvivl af en nidkær Ballin, der vil argumentere ham videre ind på troens vej. Her var det ikke Goethes Werther, som med sit romantiske sværmeri for sin Lotte, der kunne hjælpe ham. Hans sans for piger forfulgte ham ganske vist også til La Rocca, men hans voksende religiøse syndserkendelse bød ham at finde en løsning på dette problem. Det fandt han ikke i Werthers dødelige sværmerier - måske snarere hos Faust.

Da Johannes Jørgensen i 1916 sad i Assisi og skrev på andet bind af sine erindringer, lod han i erindringen sit forspildte ungdomsliv i de københavnske radikale kredse spejle sig i Fausts forførelse og svigt af Gretchen: *"Som sit store Forbilled Dr. Fraust forfører han Dig, Gretchen, og farer saa bort paa Mefistos Ildvogn for at glemme alt paa Elysiums Enge til Ariels og Alfes Sang! Og Dig, Gretchen, sender han end ikke en Anvisning paa Privatbanken til Hjælp for Dig og Eders Barn"* (Taarnet s. 24). Dette kan man vist betegne som sammenlignende billeddannelser i ubevogtede øjeblikke.

Og der var da også stof til

alvorlig personlig eftertanke i Goethes store digtcyklus, for selvom Faust på mange måder ikke er opbyggelig læsning for novicer, så indeholder værket en dobbelttydning, som læst med de rette briller rummer en evig visdom. Bogen om Faust, der forskriver sig til djævelen for at opnå den fuldkomne indsigt, er på sæt og vis et vrængbillede af Dantes guddommelige komedie, hvor Dante føres gennem dødsrigerne af Beatrice og Virgil. Men der er også en morale – en morale, som endda kan have katolske undertoner – da Faust endelig bliver løst fra sin forbandelse og føres til himlen ikke mindst ved den fromme afdøde Margarethes (Gretchen) forbøn, skønt han jo har forført hende og svigtet hende på det groveste. Endelig har Johannes Jørgensen i hyldesten til Himmeldronningen netop under sine sjælekvaler i La Rocca kunnet finde åndelig støtte – ja selv Frans af Assisi optræder under navnet Pater Seraphicus: *"Denn das ist der geister Nahrung/Die im freisten Ather waltet"*.

Vi ved ikke hvilken udgave af Faust, Johannes Jørgensen var i besiddelse af på sin rejse, om det var den korte version fra 1808 –

den som netop i år har 200 års jubilæum – eller om det var den endelige fra 1832. Et gæt vil være, at det var den første, idet han alene citerer herfra. Men citaterne fortæller i hvert fald, at det var den tyske og ikke den danske udgave.

Selv efter sin konversion til katolicismen fastholdt Johannes Jørgensen sin dybe fascination af "den gamle hedning" og følte vel livet igennem en form for taknemmelighedsgæld for, hvad han havde erhvervet af visdom og dannelse gennem Goethes værker.

I Nyhedsbrevet for april 2007 skildrede denne artikels forfatter Johannes Jørgensens valfart til "Goetheland", der gennemførtes kort efter en anden valfart af en helt anden karakter, nemlig hans rejse til Lourdes. Det er tydeligt, at han her bestræbte sig på at retfærdiggøre sin betagelse af Goethe på trods af sin egen hårdt tilkæmpede katolicisme. Han finder med omhu alle de steder hos Goethe, som på en eller anden måde kan indikere, at så meget hedning var tyskeren nu heller ikke. Og sandt er det da også, at Faust kan tolkes på mange måder, selvom man naturligvis ikke kan betegne det som et kristent bekendelsesskrift.

*Romantisk fremstilling af Fausts drøm
(August von Kreling 1819-1876)*

Johannes Jørgensens valfart til Goetheland i 1913 stod dog ikke i lyset af Faust. I bogen, som blev resultatet af hans rejse, GOETHEBOGEN, nævnes Faust kun i et par bisætninger. Det er den tragisk forelskede Werther, som er den gennemgående figur og Goethes omtumlede forhold til kvinderne,

som Jørgensen har kunnet spejle sig i. Altså må vi antage, at Johannes Jørgensen i dette emne endnu engang søger forklaring – og undskyldning – på sit eget vanskelige erotiske dilemma. Goethebogen udkom da også det år, da det endelige brud skete mellem ham og hustruen, som han, ifølge dagbø-

gerne, nærmest var på flugt fra. Vel har han allerede som stor dreng lært Faust at kende men, som han skriver i Goethebogen: *"Hvordan læste vi Goethe i vor Ungdom? Var det ikke Mefisto, som var vor Helt, og ikke Faust?"* (s. 127). Romantikeren fandt behag i scenen *"hvor Gretchen knæler i den gotiske Døm, og Faust og Mefisto lurer i det matte Skær fra Lampen, som flakker foran Helgenbilledet"* (Vælskland s. 11). Men det romantiske fordømper for realismen for *"Ikke for intet havde jeg taget Dokter Faust til Skytshelgen og tømt den Drik, som gør, at man sér en Helena i enhver Trappetøs"* (Den røde Stjerne s. 157). *"Han var af Fausts Æt og af Ahasvérs"* som han skrev om Shelley i et essays i 1892 men mente i virkeligheden sig selv (Essays s. 31). Hvor var de 'katolske' steder mon blevet

af? Fausts *"evige Stræben"* mistede da også sin glans hos filosoficumstudenten, da han på et tidspunkt erstatter Faust med skørlevneren 'Don Juan'. Han havde nu for alvor kastet sig i armene på Eros (DrS s. 113).

Vi må dog tro, at Johannes Jørgensens første betagelse af Faust har været af æstetisk art. Først for den lidt ældre med den modne og livserfarne mands baggrund har Faust kunnet give ham en vis støtte også i religiøse anfægtelser. Hans tidlige romaner bærer litterære træk, som viser tydelige træk fra påvirkningen af Faust – således alene titlen på LIVETS TRÆ fra 1893, som er et næsten ordret goethecitater om "Livets gyldne Træ". Hans religiøsitet var ikke altid så dogmatisk, som man skulle tro, men ofte stærkt præget af hans eksistentielle kampe.

NY BROCHURE FOR JOHANNES JØRGENSENS HUS I SVENDBORG

Med sommersæsonen 2008 præsenteres en ny brochure for Johannes Jørgensens Hus. Den vil blive lagt ud alle relevante steder som et PR-fremstød for at gøre huset mere kendt i offentligheden og blandt turister. Alle medlemmer af Sel-

skabet får brochuren tilsendt med dette nummer af Nyhedsbrevet.

Som noget nyt vil der blive fremstillet nogle postkort, som sammen med Johannes Jørgensen Selskabets bøger vil ligge til salg i husets "museumsbutik".

**GOLDEN
DAYS IN
FESTIVAL
COPEN
HAGEN**

*Johannes Jørgensen fotograferet på
Københavns Rådhusplads i julen 1922.*

GOLDEN DAYS IN COPENHAGEN

JOHANNES JØRGENSEN - en dansk digter i eksil

Temadag om Johannes Jørgensens liv og arbejde i årene mellem de to verdenskrige og hans forhold til Danmark.

SØNDAG DEN 14. SEPTEMBER KL. 12-16 i MØSTINGS HUS
Andebakkestien 5, Frederiksberg

PROGRAM

Velkomst ved Johannes Jørgensen Selskabets formand, Stig Holsting.

Stig Holsting: Johannes Jørgensen – en dansk digter i eksil.

Henrik Denman: Europæeren Johannes Jørgensen.

Anders Thyrring Andersen: Min Sjæls Ø, aldrig kom jeg der.

Johannes Jørgensen-inspirationen hos Johannes V. Jensen.

Gratis adgang.

Man vil kunne købe sandwich og drikkevarer.

Med velvillig støtte fra Frederiksberg kommunes Kultur- og biblioteksudvalg.

HENRIK DENMAN

JOHANNES JØRGENSEN
LITTERATUREN

Bøger og artikler på dansk 1893-2007

JOHANNES JØRGENSEN SELSKABET

W. GLYN JONES

HAN BLEV ALDRIG
ITALIENER

Johannes Jørgensens forfatterskab

JOHANNES JØRGENSEN SELSKABET

Om kort tid udsender Johannes Jørgensen Selskabet to nye bøger: Henrik Denman: Johannes Jørgensen Litteraturen, en bibliografi om dansksproget litteratur om Johannes Jørgensen 1893-2007 (134 s. kr. 175.-) og W. Glyn Jones: Han blev aldrig italiener. Johannes Jørgensens forfatterskab. (198 s. kr. 225.-)

Bøgerne kan allerede nu bestilles på mail@johannesjorgensenselskabet.dk eller formandens tlf. 87 58 03 03. - For medlemmer tilbydes bøgerne med 20% rabat resten af året.

Hjemmeside: www.johannesjorgensenselskabet.dk

Bankkonto nr.: 1551 0010132908

Johannes Jørgensen Selskabets bestyrelse:

Stig Holsting, Formand, Jagtvej 183 A, 2100 København Ø. Tlf. 87580303.
e-post: stig.holsting@gmail.com Ansv.havende redaktør af Nyhedsbrevet.

Oluf Schönbeck, Næstformand, Fælledvej 14 E, 4., 2200 København N.

Henning Fink-Jensen, Kasserer, Krogmosevej 28, 2880 Bagsværd . Tlf. 44448703
e-post: mail@johannesjorgensenselskabet.dk

Andreas Holsting, Ved Klosteret 6, 1. th. 2100 Kbhvn. Ø. Tlf. 31219609
e-post: andreas.holsting@gmail.com

Ove Klausen, Ottosminde 2, 8960 Randers SØ. Tlf. 86404032.
e-post: oklausen@fiberflex.dk

ISSN 1603-2098